

Lunds universitet
Historiska institutionen
HISK01
Seminarieledare: Yvonne Maria Werner
Handledare: Johan Pries
Tid och datum: 2011-12-09, 13.15 i sal 2

Okunniga politiker och en sliten byggnad

Vad som skrevs kring rivningen av Helsingborgs gamla stadsteater 1975-1976

Patrik Persson

Innehållsförteckning

| | |
|---|-----------|
| INLEDNING | 2 |
| SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING | 3 |
| FORSKNINGSÖVERSIKT | 4 |
| METOD OCH ANALYTISK RAM | 10 |
| MATERIAL OCH AVGRÄNSNING | 13 |
| HISTORISK BAKGRUND | 15 |
| TIDEN | 15 |
| STADEN | 16 |
| TEATERN I HELSINGBORG | 17 |
| TIDNINGSDEBATTEN OM TEATERNS RIVNING – EN ANALYS | 19 |
| RÄDDA TEATERN – DEN ÄR OMISTLIG | 22 |
| RIV KÅKEN! | 33 |
| SAMMANFATTNING OCH SLUTDISKUSSION | 38 |
| KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING..... | 43 |

Inledning

P.S. Du ser väl till att den gamla teatern räddas undan stadsarkitekternas planeringsgalenskap. Den bör naturligtvis renoveras och användas som annexscen. Om något otrevligt drabbar detta underbara gamla hus måste de långa knivarna tas fram. Detta oroar mig en hel del. D.S.¹

Uppsatsen inleder med ett citat från ett brev skickat av Ingmar Bergman till dåvarande teaterchefen Claes Sylwander, detta mycket talande citat visar vilken ilska och upprördhet som fanns kring rivningen av den gamla stadsteatern. Det var dock inte bara Bergman, som också tidigare varit teaterchef vid teatern som engagera sig i frågan, utan också vanliga helsingborgare, med tillägget att inte alla faktiskt var mot en rivning. Ett forum för denna debatt var *Helsingborgs Dagblad*. Den här uppsatsen kommer att handla om den diskussion för och emot rivningen som fördes i denna tidning.

Även idag drivs liknande diskussioner i Helsingborg, där en av de mer heta debatterna på senare tid har varit den kring byggnaden av de så kallade Saltkristallerna, en anläggning planerad att byggas på vad som beskrivits som ”Helsingborgs mest attraktiva tomt”, belägen vid havet. Planerna med Saltkristallerna var att de skulle bli ett antal byggnader med utrymme för bland annat hotell och kongresscentrum. Projektet kom att mötas av stort motstånd främst från insändare i media samt protestlistor som krävde en folkomröstning i frågan. Åsikterna var många där de som var för bygget påpekade att nybyggen alltid mötts av oförtjänt motstånd medan de som var emot bygget ofta menade att man inte kan gå fram så brutalt i sitt byggande. Mycket av debatten kom även att få plats på internet, där folk diskuterade ämnet via *Helsingborgs Dagblads* hemsida. Då arbetet med denna uppsats började har ännu inget byggts eller rivits på platsen, och som det ser ut nu blir det heller inget bygge då Socialdemokraterna ändrade ståndpunkt och gav efter för opinionens vilja, alltså alla de som framfört sin kritik mot bygget av Saltkristallerna. Beslutet har dock

¹ Ingmar Bergman i ett brev till teaterchef Claes Sylwander.

överklagats till regeringsnivå där ett beslut kommer tas som antagligen blir prejudicerande för andra eventuella byggplaner i framtiden.

Utifrån denna händelse var först tanken att undersöka om tidigare större byggplaner i Helsingborg mött samma massiva motstånd, vilket ledde till att intresset snabbt fastnade för Helsingborgs gamla stadsteater som i samband med byggandet av den nya revs under stora protester och där en ockupation av den gamla teaterbyggnaden inträffade. Vid en närmare blick på källmaterialet gick det knappt att hitta något motstånd alls mot just byggandet av den nya teatern 1976. Istället riktade många artiklar kritik mot rivningen, vilket ledde till ett byte av fokus. Trots ändrat fokus är det fortfarande lätt att relatera till dagens debatt om Saltkristallerna, där det handlar om politikernas vilja att skapa en bättre stad mot folkets vilja att ha ett ord med i laget, men också om en framtidsvision som inte delas av alla. I frågan om Saltkristallerna blev politikerna hårt attackerade av bland annat insändare i media, där en mening som ofta dök upp var att om dessa politiker vill ha en röst vid nästa val så måste de lägga ner dessa planer och börja lyssna på folket, andra menade att detta var typiskt politiker som bara byggde för att kunna sätta ett minnesmärke efter sig själva. Som tidigare forskning visat väcker planer på omfattande förändringar i stadsbilden ofta till starka känslor.²

Syfte och frågeställning

Valet av uppsatsämne är delvis sprunget ur ett personligt intresse, vilket har väckts i samband med debatten om byggandet av Saltkristallerna samt bevarandet av den ångfärjestation som nu ligger på platsen. Avsikten är helt enkelt ta reda på hur debatten gick kring bevarandet av en annan gammal byggnad i Helsingborg, nämligen stadsteatern. Syftet är alltså att undersöka vilka argument och orsaker som angavs för att teatern skulle bevaras respektive rivas. Dessa argument kommer att granskas genom att fenomenologi används som metod och analytisk ram, i vilka det handlar om att förstå människors agerande genom att ta fasta på hur den subjektiva upplevelsen samt att finna och försöka få mer kunskap om gemensamma nämnare, den så kallade essensen. Fenomenologin kommer att redogöras för senare i uppsatsen. Med utgång från denna metod som inte är särskilt vanlig i historiska undersökningar, är förhoppningen att kunna nå en djupare kunskap om varför folk engagerade sig för eller emot

² Ahlberg, Christer, *Den svenska staden: vinnare & förlorare*, Stockholm 2001.

en rivning. Att det var en tid i vår historia som låg nära de många rivningarna på 60-talet gör en sådan analys extra intressant.

Ett mer allmänt syfte med uppsatsen är att analysera en relevant diskussion som förekommer än idag och som med största sannolikhet kommer att finnas kvar även i framtiden, nämligen frågan om hur man ska göra med gamla byggnader och kulturminnen samt varför vissa människor engagerar sig i den ena eller andra riktningen. Så länge vi har kvar gamla byggnader kommer dessa frågor leva kvar, varför det kan vara intressant att se dessa i ljuset av den rivningsglädje som på många sätt präglade 60- och 70-talet. Om vi ser en förändrad bild idag gentemot då kan även kunskapen om dagens situation blir större, samtidigt finns även en förhoppning att denna uppsats ska bli ett tillägg till den tidigare forskning som riktat in sig på rivningar och kulturarv, och att samtidigt kunna säga något om det minskade förtroende som många politiker kan drabbas av, detta kommer även att tas upp i uppsatsen. Slutligen kommer metoden testas och en diskussion föras om dess användbarhet i historisk forskning. I undersökningen kommer det att utgå från följande frågor:

- Vad var essensen, alltså den gemensamma nämnaren i de argument som anförs emot respektive för en rivning?
- Finns det likheter eller skillnader mellan dessa två?
- Fungerar fenomenologi som en historisk metod?

Forskningsöversikt

Det går inte att finna någon forskning som riktar in sig specifikt på händelserna kring Helsingborgs stadsteater 1977, vilket kanske inte är helt förvånande då rivningar av byggnader, populära som opopulära sker hela tiden. Rivningen av teatern kan i detta avseende ses som en i mängden. Det närmsta är istället uppslagsverk inriktade på teaterns eller Helsingborgs historia.³

Här kommer istället att presenteras några av de arbeten som skriver om rivningar i olika städer, i mindre eller större skala, eller arbeten som på annat sätt berör uppsatsens ämne. När det kommer till de arbetena om rivningar så handlar det oftast inte om enskilda byggen och reaktionerna mot rivningen av dessa, utan istället sätts saker och ting

vanligen i ett mycket större perspektiv. Det finns en hel del skrivet om rivningar och förändringar i stad, men det flesta av dessa arbeten fokuserar inte på historia utan tar istället upp andra aspekter, exempelvis forskning kring stadsplanering, skrivet av arkitekter eller liknande.⁴

Historikern Christer Ahlberger behandlar den svenska stadens utveckling från 1800-talet fram till idag, där han menar att det skett en omvandling genom att städer och landsbygd tidigare var skilda åt medan de i nyare tid allt mer gått ihop. Ahlberger tar i ett avsnitt upp något som är av intresse för den här uppsatsen, de rivningar som skedde på 60- och 70-talen i Sverige, då hela kvarter revs i vissa städer runt om i landet. Ofta var det kulturhistoriskt viktiga byggnader som drabbades och fick ge plats åt det nya som skulle uppföras i form av parkeringsplatser och shoppingcentrum. Under denna tid inriktade man sig på stadskärnan istället för som tidigare på områdena utanför, detta svarade mot ett behov av mer tillgänglighet för trafik, parkeringar, parkeringshus eller plats för affärer som behövdes då befolkningen ökade och därmed också konsumtionen. Under denna tid kom också rivningarna gå under ett annat namn, saneringar, vilka Ahlberger menar att vi med dagens ögon kan se som ganska brutala och aggressiva, dessutom gör han också en poäng av att det främst var gamla arbetarbostäder som revs i samband med de så kallade saneringarna, medan borgerliga stadsdelar i gott skick drabbades i betydligt mindre grad.⁵

En annan författare som också ger ett perspektiv på stadens utveckling under längre tid är Boris Schönbeck som tar upp de rivningar som ägde rum i Sverige,⁶ med betoning att det var vid sekelskiftet 1900 och under 1960-talet som förändringarna var som störst. Han ger en övergripande bild av hur den svenska staden förändrats fram till 1990-talet, med rivningar och nybyggen, samtidigt som han ger också en bild av de olika stämningar som rådde kring rivningar och nybyggnation under olika tider samt hur lagarna kring byggande förändrats. Eftersom boken är ganska fyllig och tar upp många olika tider och synvinklar kommer det här endast ta upp det som rör nyare tid.

Schönbeck talar en del om hur städer påverkades i en tid då de centrala delarna skulle rivas och byggas om, främst under 1950 och 60-talen, några städer nämns som exempel för var det skedde på ett nästan brutalt vis, där flertalet byggnader förändrades. Helsingborg

³ Bååth, Ludvig Magnus, Johannesson, Gösta, Ulfsparré, Anna Christina, Reuterswärd, Elisabeth & Johansson, Mats (red.), *Helsingborgs historia. D. 7:2, Industri, försörjning, folkrörelser 1863-1970*, Helsingborg, 1992.

⁴ Lagerås, Lars, *Rivningar i Solna*, Stockholm, 2006.

⁵ Ahlberger, 2001, sid 99 – 105.

nämner han som en stad där rivningarna istället skedde punktvis och på ett mycket mindre hänsynslöst sätt. Han säger också att bland de 27 städer i landet som haft mer än 30 000 invånare så är det bara två som behållit huvuddragen av den gamla stadsbilden intakt, Lund och Trollhättan, där Trollhättan ändå kan ses som ett gränsfall.

Var behovet kom att förändra städerna och bygga om så pass mycket är också något som diskuteras, här nämner Schönbeck befolkningsutvecklingen och behovet av ett utökat näringsliv, han menar att det kan verka självklart att dessa faktorer spelat en stor roll men att det inte är så enkelt. Vidare kan också industrin sägas ha haft en del inverkan på städernas utveckling, men detta beskriver han som mer indirekt. Istället har det varit den offentliga sektorn som fått ta större plats, och då främst i de större orterna dit mycket centraliserats, en utveckling som pågick fram till mitten av 70-talet.

I Schönbecks slutsatser, vilka dras från en ganska lång period. Manar han först på att låta historien om de svenska städernas utveckling gå in i ens medvetande, att man lär sig ta tillvara på de rester av våra rötter som faktiskt finns i bebyggelsen. Han är tydligt för ett ökat intresse av bevarande och kulturarv, dessutom tar han även upp att vi bör vara medvetna om hur gånga tider på många sätt liknar vår egen nutid. Över det långa perspektivet har möjligheterna för rivningar och nybyggen ändrats, från att en stad hade stor möjlighet till att själv sätta upp regler till att ett för landet allmänt regelverk utvecklats, vilka har passat den rådande synen på byggnader. Under 1930 till 60-talet var synen oftast att det gamla skulle tas bort, sedan efter denna tid har viljan att bevara kommit igen, en vilja att befintlig bebyggelse ska underhållas och att fler inblandade ska få säga sitt, detta är något som började komma under 70-talet. Schönbeck talar även om en decentralisering där kommunerna fått förtroendet av regeringen att hålla sig till de riktlinjer som lagts ut, eller i alla fall riktlinjer som var tydligare än tidigare. I sammanfattningen är boken ganska kritisk till historiens tidigare rivningar, men lämnar ändå utrymme för optimism och att det idag finns en starkare vilja att bevara än tidigare, framförallt att de som är ansvariga för planering allt mer utgår från den befintliga bebyggelsen samt tar hänsyn till de personer som bor och verkar där.⁷

Boken har en del att tillföra, genom att förstå tankebanorna och anledningar till att riva gammalt och bygga nytt blir det enklare att förstå de upplevelser som fanns kring teaterrivningen i Helsingborg.

⁶ Schönbeck, Boris, *Stad i förvandling: uppbyggnadsepoker och rivningar i svenska städer från industrialismens början till idag*, Stockholm 1994.

⁷ Schönbeck sid 170 – 175, 369 – 372.

Det finns även en del tidigare forskning som handlar om kulturarv, något som också berör denna uppsats då teatern skulle kunna ses som ett kulturarv. Annika Alzén, intendent vid Norrköpings stadsmuseum skriver i en avhandling om fabriken som kulturarv, med fokus på fabriken i Norrköping som revs 1969. Även om det är en viss skillnad mellan en teater och en fabrik, så berör hon ändå några punkter som kan vara värdefulla för uppsatsen.⁸

Alzén berättar om hur det vid 1970-talets mitt och framåt mot 80-talet blev mer och mer intressant att bevara de gamla byggnaderna, denna vilja att bevara kom som något av en följd från alla de rivningar som skedde under årtiondena före. Hon går vidare med att fördjupa begreppet ”förvara” och vad detta kan innebära, framförallt vilka skillnader det finns mellan olika typer av bevarande. I så kallat musealt bevarande bevaras objektet i sitt ursprungliga skick, för att på så sätt finnas kvar för eftervärldens beskådning och där görs inga större ingrepp som förändrar utseendet, istället är autenticitet ett nyckelord. I andra fall kan bevarandet handla om en restaurering där man gör ingrepp och återställer byggnaden till ett visst skick, ofta med målet att den ska se ut som förr men där användningen av byggnaden är desto större. Återanvändning nämns också som ett alternativ, där byggnaden renoveras om så att denna ska kunna fungera för en annan typ av användning i framtiden, hur pass stor förändring renoveringen innebär kan vara olika från fall till fall.

Alzén fortsätter med att titta på hur industrierna blev en del av kulturarvet, en utveckling från att tidigare varit omöjligt på grund av vad hon kallar för ”hämmande faktorer”. Det var också så att industrier hade svårare att klassas som kulturarv eftersom de ofta saknade vanliga kriterier för vad som kunde räknas som ett kulturarv, där fokus oftast lades på estetiska och historiska värden och där äkthet prioriterades, vilket fabriker hade svårare att uppfylla. Det var under 1970-talet som attityden mot kulturarv började förändras, då även synen mot fabriken och dess möjligheter som ett kulturarv, detta först i Norrköping där förslag att bevara fabriken kom till då den sågs som unik och värd att bevara, tankar som fick inspiration av fabriksbevarandet i England. Bevarandet av fabriker kom att skilja sig något från vanliga kulturarv, här riktade de sig mot områden av byggnader istället för enskilda byggnader. Alzén tar även upp en så kallad utvidgad kulturarvsvdiskurs, vilket innebar förutom tidigare nämnda fokus på hela områden samt inkluderande av industrin, även också en utveckling där kulturarv blev en del av kommunens stadsplanering, det var inte längre bara

⁸ Alzén, Annika, *Fabriken som kulturarv: frågan om industrilandskapets bevarande i Norrköping 1950-1985*, Stockholm 1996.

speciella kulturarvsarbetare som kunde besluta vad som skulle vara ett kulturarv. Utvecklingen går sedan framåt till nutid, där diskursen förändras.⁹ Även om Helsingborgs gamla teater inte berörs alls av industriernas situation kan detta vara bra för att skapa en sorts relativ bild, att se hur hon förklarar kulturarv och bevarande är också givande för uppsatsen. Just att tanken kring kulturarv och vad detta begrepp innebär kan komma utifrån landet är också intressant att se.

Det finns även arbeten riktade mot enskilda byggnader och dess rivning, en sådan är Lars Hjertbergs magisteruppsats som riktar sig mot rivningen av Borås stadsteater 1983.¹⁰ Han tittar på hur ett beslut fattades att teatern skulle rivas, trots att en kraftig debatt fylld av motstånd förts från olika parter, exempelvis väckte rivningen starka känslor hos allmänheten och media. Han är ganska inriktad på själva debatten, som han menar ofta ses som väldigt svart eller vitt, men som egentligen bör ses i en gråskala. Han frågar sig också hur en byggnad kan ha så olika betydelse för olika människor.

Hjertberg tar upp medias rapportering, men har även hjälp av material från kommunfullmäktige, intervjuer med folk som var där med mera, samtidigt berörs även kommunsammanslagningens konsekvenser för själva rivningen. De slutsatser som han drar i är för det första att teatern uppkom vid en tid då Borås började expandera och utvecklas till en industristad, en utveckling som fortsatte då stora delar av staden blev ombyggd under 60-talet. Med alla dessa förändringar kom teatern att symbolisera det gamla, något man ville ha kvar som ett minne, och en sorts motreaktion skapades på grund av alla hastiga förändringar i staden. En annan slutsats som han tar upp är klasstillhörighetens betydelse, här nämns främst socialdemokraternas ovilja att lägga några pengar på teatern, en byggnad som från deras synvinkel haft en tydligt borgerlig prägel, istället borde det läggas mer energi på andra byggnader som var intressanta ur arbetarsynvinkel. När det kommer till politikerna så nämns även prestige som en faktor, detta framkom då debatterna började komma igång på allvar och det blossade upp till en öppen strid där en del av viljan att komma överens hos de olika parterna försvann, man ville inte låta den andra sidan vinna, detta på bekostnad av teatern, och trots det faktum att det vid detta tillfälle fanns ekonomisk stöttning från Riksantikvarieämbetet att tillgå, så argument om brist på pengar borde varit svårare att ta upp som ett argument.

⁹ Alzén sid 14 – 19, 121 – 123.

¹⁰ Hjertberg, Lars, *Att vara eller icke vara-: dramat bakom rivningen av Borås gamla teater*, Göteborg 2001.

Hjertberg gör även en poäng i att tiderna förändras och att man bör bedöma saker och ting efter sin tid, ett argument som 1970 kunde vara starkt kan idag ses som förlegat, med andra ord en viss skillnad mot Schönbecks uppmaning att se likheterna mellan dåtid och nutid. Istället måste man sätta sig in i den tid som är aktuell när man studerar en debatt eller ett fenomen, för att på så sätt få ökad förståelse.¹¹ Hjertbergs uppsats får ändå ses som den som ligger närmast min egna, teatrarna som berörs var uppförda nästan under samma tid och båda kom att bli kontroversiella rivningsprojekt.

En bok speciellt inriktad på rivningar är skriven av arkitekturforskaren Elias Cornell,¹² här ger han en bild på hur rivningarna utvecklats från medeltiden fram till idag och menar att rivningarna kan ses som allt mer brutala med tiden, detta kallar han för rivningsraseri. Han ger en bild över Europa, där Sverige på intet sätt är unikt i sin vilja att riva det gamla för att bygga det nya, dock har Stockholm gjort sig kända i Europa för en extrem byggnadsförstörelse även om Gamla Stan är ett undantag menar Cornell. Under perioden efter 1945 var det dock inte bara storstäder som kraven på förändringar fanns, han menar att det i många orter i landet började tillsättas experter i form av arkitekter, ingenjörer eller byråkrater, tillkallade för att sätta igång planer på omfattande förändringar i staden. Förändringarna skrivs som mer smärtsamma för kommunernas invånare än för beslutsfattarna, samt att nybyggandet inte anpassade sig efter det gamla som fanns kvar, istället verkade det finnas en vilja att ta bort det gamla till varje pris, utan hänsyn till det kulturellt värdefulla. Han menar att mycket av nybyggena grundade sig i en felaktig beräkning där man gjorde en stor missbedömning i hur mycket Sveriges invånarantal skulle öka, man menade i vissa fall att befolkningen skulle öka med uppemot 50 miljoner, detta bara i tätorterna.

I sin epilög framför Cornell en önskan att beslutsfattarna mer ska börja förstå värdet i att bevara, att detta är något som håller på att hända om än långsamt. Speciellt uppmärksammas att intresset för det gamla blir större hos folket, ett intresse som växer desto långsammare hos politikerna, med tillägget att de rivande krafterna alltjämt är starkare än de värnande. Beslutsfattarna bör också tänka på hur en byggnad ska bevaras och användas, allt gammalt måste inte bli minnesmärken utan kan användas igen till andra aktiviteter, man bör överhuvudtaget vara varsam kring gamla byggnader, se nyansen mellan det gamla och det nya. I sin bok så sparar Cornell sällan inte på krutet och det är tydligt att han är en kraftig

¹¹ Hjertberg sid 13 – 17, 229 -233.

¹² Cornell, Elias, *Rivningsraseriets rötter*, Stockholm 1984.

motståndare till de tidigare rivningarna av gamla byggnader, något man bör vara medveten om när man läser boken, kraftuttrycken bör i många fall tas med en nypa salt.¹³

Metod och analytisk ram

Att finna en metod och teoretisk ram som dels kan passa materialet och frågeställningarna, men som också är intressant att använda var ganska svårt, men det stod tidigt klart att en kvalitativ metod borde användas och det fanns många att välja på, vissa mer passande än andra. En som verkade extra intressant var den fenomenologiska, så som den beskrivs som teori och metod i *handbok i kvalitativ analys*.¹⁴ Här beskrivs dess användning utifrån samhällsvetenskapliga studier och ett exempel ges hur man kan applicera fenomenologi till pedagogiska studier, samtidigt bör den ändå kunna vara användbar i det här arbetet då den verkar vara bra på att få fram upplevelserna av ett fenomen. I den här uppsatsens fall fokuseras det hur rivningen upplevdes genom tidningarna. Metoden verkar också vara väldigt bra för att kunna få fram den röda tråden i ett fenomen eller en händelse, och även om det skulle kunna bli enklare med en mer anpassad metod så kommer troligtvis fenomenologi att ge vissa fördelar som andra metoder inte hade gett. Den kommer hjälpa till att se debatten på ett annorlunda och mer öppnande sätt, samt göra det lättare att få fram en röd tråd, risken att stirra sig blind på enskilda detaljer minskar. Samtidigt kan användandet ses som en utmaning, att testa något nytt inom historisk forskning.

Fenomenologi går, vilket namnet skvallrar om att studera ett fenomen, där man går in för att studera den så kallade essensen av ett fenomen, vad essens är kommer att redogöras för nedan. Denna essens studeras genom att titta på de som upplevt fenomenet, ofta genom att titta på intervjuer eller självrapporter.¹⁵ Här kommer däremot fokus ligga i att titta på hur rivningen av teatern upplevdes utifrån bland annat insändare, artiklar och debattinlägg, något som kan fånga upplevelsen av ett fenomen så som det framställdes i tidningen. Tanken att det är den subjektiva upplevelsen som står i fokus gör fenomenologin extra tilltalande, speciellt med tanken att frångå abstrakta formler och metoder som inte förankrar sig i det verkliga livet. Avsikten är att fokus läggs på den subjektiva upplevelsen och att detta görs på

¹³ Cornell sid 137 – 138, 152 – 154, 167 – 171.

¹⁴ Fejes, Andreas & Thornberg, Robert, *Handbok i kvalitativ analys*, Stockholm 2009.

¹⁵ Fejes & Thornberg sid 106 – 111.

ett historiskt material.¹⁶ Värt att anmärka är dock att fenomenologin verkar ha sina olika tolkningar, denna uppsats bygger på den varianten som beskrivs i *Handbok i kvalitativ analys*, med viss anpassning till det historiska materialet. Då utgångspunkten i studien är en tidning blir denna undersökning inte om ”vanliga” människors upplevelser, istället är utgångspunkten hur det såg ut i dagstidningen, *Helsingborgs Dagblad*.

I fenomenologins metod följer ett antal steg, från datainsamling till analys av insamlad data. Som med så mycket annat finns det inte ett definitivt sätt att genomföra en fenomenologisk analys, vissa sätt lämpar sig bättre till ett större material där det finns fler olika aktörer, medan andra fungerar bättre till ett mindre material.¹⁷ Här kommer det först att göras en genomgång för att skapa en helhetsbetydelse och få en överblick över materialet, på så sätt också finna hur materialet kan vara användbart till uppsatsen. I detta steg finns två krav, dels att texterna är begripliga för den som läser dem och dels att textens fokus ligger på det fenomen som ska studeras, rivningen av teatern. De som inte uppfyller dessa krav ska plockas bort efter personlig bedömning.

Nästa steg blir att studera varje text lite närmare, fokus läggs på att finna små enheter i form av ord och ordföljder där ändamålet blir att finna vad som sägs om fenomenet samt att finna nyanser i dessa meningar, med andra ord ska det hela tiden sökas efter nya åsikter kring fenomenet. Ursprungligen ska varje utsaga ändras från jagform till tredjepersonsform, detta då exemplet i handboken utgår från självrapporter. Eftersom detta inte är en typ av material som används i den här studien kommer detta att förbises.

I det tredje steget kommer det att genomföras en mera detaljerad analys av de så kallade meningsbärande enheterna, vilket innebär att enheterna som framkommit i det tidigare steget analyseras kontextuellt, dessa kommer att jämföras dels med varandra och med det sammanhang som de finns inom. Det kommer även att ske en tolkning av de olika enheternas meningsinnehåll, samtidigt uppmärksammas det även att det finns både explicita och implicita meningar bland texterna, alltså ska en medvetenhet finnas att inte tolka texterna för bokstavligt. Bland annat kan det förekomma ironiska insändare eller användande av metaforer i en artikel. De enheter som ska studeras, implicita som explicita ska sedan kortas ner och preciseras för att ge en lättare överblick.

¹⁶ Alvesson, Mats & Sköldbberg, Kaj, *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, Lund 2008, sid 165 – 167.

¹⁷ Fejes & Thornberg sid 112 – 113.

Nästa steg, det fjärde handlar om att ta de meningar som skapats i förra steget och sätta dessa i sin situation för att de ska kunna fungera som en beskrivning av upplevelsen, de meningar som beskriver samma sak kommer alltså att sättas ihop och beskrivas i en kortare och mer exakt mening. Avsikten är att komprimera texten för att göra analysen i nästa steg lättare, bland annat genom att ta bort upprepningar och få ihop meningar som är väldigt lika varandra.

Steg fem innebär att mer utrymme ges till analys, då de olika beskrivningar som växt fram under de tidigare stegen kommer att studeras, detta för att fiska upp de olika teman som framträder. I den här uppsatsen kan det vara teman som ”teatern är ett kulturarv” eller ”det är folkets vilja”. När alla dessa teman tagits ut så är nästa uppgift att få fram fenomenets essens, vilket görs genom att titta på vilka teman som varierar och vilka som inte varierar, de som inte varierar och alltså är det vanligaste i alla texter kan ses som fenomenets essens. Essensen ska ses som det som är ständigt och oföränderligt, det som ”gör saken till det den är”, samtidigt kan det också ses som en röd tråd, det är det som finns genom alla upplevelser av ett fenomen. Det som varierar mellan texterna kallas existenser, dessa är desto mer föränderliga över tid och ligger utanför kärnan av fenomenet¹⁸, dessa kommer dock inte att förbises helt då även dessa kan vara intressanta för uppsatsen, alltså kommer också en del existenser att tas upp.

Steg sex kan ses som mer problematiskt, här ska egentligen resultaten bekräftas med de individer som intervjuats. Något som inte är möjligt i en historisk uppsats i denna form, detta är inte helt förvånande då metoden främst inte är framtagen för historiska studier. Istället bekräftas resultaten i relation till hur väl de stämmer överens med tidigare forskning, den historiska kontexten och genom empiriska slutsatser. Risken med detta blir givetvis att bekräftandet blir svagare då det utgår från en persons tolkning, istället för att någon av de berörda personerna kan förklara sig, men det bör ändå ges ett intressant och givande resultat som säger något om rivningen av teatern. Det är detta sista steg som också kommer att få mest utrymme presentationen av resultatet, då det blir mest relevant för läsare av uppsatsen.

Sammanfattande ges här en bild av hur analysen är punktad i handboken, med undantag för sista punkten:

1. bestämning av helhetsbetydelse
2. avgränsning av meningsbärande enheter
3. transformering av vardagliga beskrivningar
4. framställning av fenomenets situerade struktur
5. framställning av fenomenets generella struktur¹⁹
6. jämförelse med tidigare forskning.

Uppsatsen kommer främst vara fokuserad på metoden, men då teorin skapas utifrån denna så kommer även denna att ingå. Det är en förhoppning att skapa en intressant slutdiskussion kring essensen och existensen av fenomenet, alltså rivningen av gamla teatern. Det handlar om dels vad essensen innebär, men även hur denna kan kopplas till sin tid, en tid då rivningar av det gamla var vanligt förekommande. Analysen kommer vara uppdelad kring dels de som var emot en rivning och dels de som var för en rivning. Den teoretiska ramen framkommer främst i essensen och existenserna, det handlar om att se resultatet ur dessa två begrepp. Eftersom metoden spelar en stor roll för uppsatsen kommer det att ske en presentation av de olika stegen i analysdelen, och på detta sätt kunna visa ett sätt som man kan använda fenomenologi i historisk forskning. Steg 1 kommer dock att få väldigt lite utrymme då detta genomfördes i samband med datainsamlingen, alltså är det inget som kan presenteras på samma sätt.

Material och avgränsning

En vanlig tanke när det gäller personers åsikter kring rivningen vore kanske att gå direkt till folket, exempelvis genom att studera dagböcker eller göra intervjuer, något som inte varit ett alternativ då detta material ej gått att tillgå. Att titta på exempelvis skrivelser från kommunfullmäktige har inte heller varit givande, speciellt då det inte ger någon talande bild av debatten, däremot kommer debatten studeras utifrån media. Det material som används för den här uppsatsen är därför det som skrevs i *Helsingborgs Dagblad*, detta innefattar dels artiklar och ledare skrivna av journalisterna men även de insändare som nämner rivningen av

¹⁸ Fejes & Thornberg, sid 107.

¹⁹ Fejes & Thornberg, sid 113 – 119.

teatern. Här är tanken att fånga vad som låg närmast den allmänna åsikten kring rivandet, eller rättare sagt fånga debatten så som den framfördes i tidningen.

Det kanske viktigaste att tänka på med just användandet av tidningar är att de troligtvis inte är så neutrala i sina åsikter, de väljer själva vilka insändare och andra texter som de kommer att ta med till tryckning. Eftersom syftet med undersökningen inte är att presentera den exakta siffran för hur många som var för eller emot en rivning, eller vad den ”sanna” tanken var om rivningen så bör det fungera bra att endast utgå från *Helsingborgs Dagblad*. Det enda är att man får vara medveten om detta och vilket påverkan detta kan ha för debatten och ha denna tanke i bakhuvudet.

Undersökningen är avgränsad till åren 1975 och 1976, en avgränsning som görs först och främst för att själva rivningen genomfördes 1976 och tanken är att fånga den debatt som låg närmast i tiden. Innan 1975 bör det vara svårt att hitta särskilt mycket om teaterns rivning då den fortfarande användes av Helsingborgs Stadsteater, då visste folk visserligen att en rivning var planerad, men det är först när det närmade sig som det börjar bli aktuellt, samt att det var då debatten började ta plats i tidningen. Efter 1976 är inte debatten särskilt aktuell då rivningen redan är genomförd och oåterkallelig, att titta på reaktioner efteråt kan eventuellt vara intressant till en framtida större undersökning. En annan orsak till avgränsningen är att materialet kräver ganska mycket tid att gå igenom, dessa två år är vad som kan anses realistiskt att hinna med i en undersökning av denna storlek.

Materialet till uppsatsen består av 76 stycken texter, vilka är framtagna genom en full genomgång av tidningen under åren 1975 och 1976. Grovt räknat kan det sägas att 56 av dessa texter främst ger uttryck mot ett rivande medan endast 8 stycken ger uttryck för ett rivande, resterande artiklar låter antingen båda sidor komma till tals eller har i efterhand uppfattats som irrelevanta och därför inte tagits med i resultatet. Av alla texter är 21 stycken insändare, medan resterande 55 är artiklar i olika form, oftast med intervjuer eller andra uttalanden.

Historisk bakgrund

Här kommer nu skapas en historisk kontext, först ges en bild om hur tiden och den allmänna stämningen var i Sverige under 1970-talet, detta för att ge en bild av vad som debatterades och var viktigt vid den tiden samt även ge en bild av hur befolkningsutvecklingen och husbyggandet såg ut vid tiden. Efter detta ges en bild av Helsingborgs förutsättningar vad det gällde bebyggelse innan och vid perioden. Slutligen sker en fördjupning kring teaterbyggnaden och dess historia för att skapa en bättre bild av vad det egentligen var för byggnad som skulle rivas, samt visa vilka tankar som fanns kring dess tillkomst, varande och rivande.

Tiden

Sveriges 70-tal var på många sätt fullt av händelser, vilket man märker när man bläddrar igenom *Helsingborgs Dagblad*, här kan man se att bland utrikesnyheterna kom Vietnamkriget och oljekrisen att ta plats, samtidigt var det inrikes kärnkraftsfrågan och regeringsskiftet 1976 som diskuterades. Det vore omöjligt att ta med allt i den här uppsatsen, dock kan det vara bra att ta upp några av de förutsättningar som var aktuella för tiden, såsom befolkningsutvecklingen. Sverige kom under 70-talet, likt tidigare att ha en utveckling där antalet invånare ökade, detta trots att en del arbetskraftsinvandrarare återvände vid lågkonjunkturen. Hur stor påverkan invandringen hade på befolkningsutvecklingen verkar osäkert, klart är dock att befolkningen ökade i antal, fler föddes än vad det dog, trots låga födelsetal.

Under perioden skedde även en urbanisering i landet där fler och fler svenskar blev stadsbor, denna utveckling hade pågått sedan 1920-talet, från då fram till 1970 hade antalet stadsbor blivit tre gånger så många. Redan vid 1940-talet var det fler som bodde i större städer än vad det var som bodde på landsorten, och på 1960-talet började även de så kallade miljonprogrammen att växa fram, dessa hade syftet dels att bygga bort en stor brist på bostäder samt att skapa bostäder som var i gott skick för ett bra boende, ofta ses detta som en del av det socialdemokratiska folkhemmet. Gamla byggnader fick nu ge plats för dem nya modernare i många städer, rivningshysteri blev ett begrepp och drabbade ett antal städer, exempel på dessa städer var Norrköping och delar av Stockholm, Göteborg och Malmö, där

fokus främst kom att läggas på områden utanför städerna. Bristen på bostäder kom att försvinna, men samtidigt uppkom nya problem där miljonprogramsområdena sågs som problemområden av många personer, en del såg det som att det främst var kriminella, arbetslösa och andra ”annorlunda” som bodde i just dessa områden.²⁰

Genom 70-talet var också intresset för politik stort och spänningarna mellan de olika politiska lägren var kraftiga, vilka som var några av de mer diskuterade frågorna nämndes tidigare. De val som hölls från 1973 till och med 1982 utmärker sig i historien som de med högst valdeltagande hittills i Sveriges historia. Från 1969 var det Olof Palme som var Sveriges statsminister, något som ändrades vid valet 1976 då Socialdemokraterna förlorade makten. Nu blev istället centerledaren Thorbjörn Fälldin statsminister, Centerpartiet med Moderaterna och Folkpartiet hade nu en majoritet i riksdagen.²¹

En förklaring till att just Centerpartiet blev ledande parti vid tiden var till viss del partiets motstånd mot kärnkraft, en fråga som då var väldigt laddad. Det var också ett resultat av den politiska diskussion som hade växt fram vid denna tid, i delar av denna fanns en kritik mot den representativa demokratin och en centralisering av makten. Idealet var istället en så kallad deltagardemokrati med ökad decentralisering, där människor ville ha möjligheten att ta eget ansvar, i kritiken fanns ofta en konflikt där folket ställdes mot eliten. I denna konflikt mellan olika typer av demokrati placerade sig Centerpartiet på sidan som ställde sig kritisk mot representativ demokrati. Just maktkoncentrationen kom överhuvudtaget att få mycket kritik i den politiska debatten, detta både från vänster och höger.²²

Staden

Under 1900-talet kom Helsingborg att präglas av att stadsplanering fick mycket utrymme och att det fanns en ständig medvetenhet kring arkitektur. Staden kom främst att utvecklas under 50- och 60-talen, då byggandet av nya bostäder med högre standard tog fart samtidigt som man började bereda plats för massbilismen. Helsingborg var likt andra städer starkt influerade av funktionalismen i sitt byggande, något som förde med sig en del nackdelar för de som tyckte om äldre byggnader, dessa nackdelar var ett minskat intresse för kulturarv men också

²⁰ Hedenborg, Susanna & Kvarnström, Lars, *Det svenska samhället 1720 – 2006: böndernas och arbetarnas tid*. Lund 2009, sid 249 – 258, 313 - 314.

²¹ Möller, Tommy, *Svensk politisk historia: strid och samverkan under tvåhundra år*, Lund 2007, sid 194 – 199.

²² Wiklund, Martin, *I det modernas landskap: Historisk orientering och kritiska berättelser om det moderna Sverige mellan 1960 och 1990*. Lund 2006, sid 280 – 282.

ett ökat intresse för rivningar, effekterna av dessa nackdelar började synas tydligt under 50-talet och kom att vara i full gång under det tidiga 70-talet.

Några av de som var ansvariga för Helsingborgs planering var fastighetskontoret och fastighetsnämnden, dessa kom till viss del att få ett ökat inflytande under efterkrigstiden, där deras ansvar bland annat var att besluta om inköp av mark, eller hur denna mark skulle fördelas, detta tillsammans med olika byggherrar. I förlängningen var detta avgörande för stadens planering.

Under 60-talet kom ordet sanering att spela en stor roll i Helsingborg, likt i många andra svenska städer, alltså rivningar av en eller flera byggnader. Det fanns olika anledningar till att dessa saneringar blev möjliga, en var att man vid tiden inte satte samma värde i byggnader från 1800-talet som vi kanske gör idag, synen var istället ofta ganska negativ gentemot dessa byggnader som man såg som slitna och vanliga, denna syn fanns även i Helsingborg. Ofta hängde denna syn ihop med funktionalismen som inte sågs som förenlig med hus från förra seklet. En annan faktor var att det vid flertalet tillfällen fanns en enighet bland politikerna angående viljan att riva och bygga nytt, ett exempel är då byggnadsnämnden nekade fastighetsägare möjligheten att rusta upp gamla hus, detta motiverades med att de ändå skulle rivas ganska snart och att det därför inte var lönt.

Rivningsvågen i Helsingborg kom att hålla i sig även fram till 70- och 80-talen, dessa kom dock att bli något mildare från mitten av 70-talet då man bland annat startat det så kallade *ROT-programmet*, med betydelsen renovering, ombyggnad och tillbyggnad.²³

Teatern i Helsingborg

Den gamla stadsteatern invigdes 27 september 1877. Byggnadens tillkomst hade följts av debatter mellan de som var för bygget och de som var mot, exempelvis var *Öresundsposten* en av de aktörerna som ställde sig för ett bygge. Debatten kom att pågå ett bra tag innan bygget sattes igång, och en anledning till att en ny teater byggdes 1877 var att den gamla sågs som allt för nergången och sliten, en byggnad som mest kunde liknas en lada, i alla fall på utsidan. Teatern som byggdes 1877 kom att ligga på Prästgatan, alltså en ganska bra bit ifrån där den nuvarande stadsteatern är belagd.

²³ Ranby, Henrik & Ulfsparré, Anna Christina, *Helsingborgs historia. D. 7:3, Stadsbild, stadsplanering och arkitektur : Helsingborgs bebyggelseutveckling 1863-1971*, Helsingborg, 2005, sid 259 – 262, 276 – 281.

Bygget kom att bli angripet från olika håll, dels kom det starka protester om hur teatern egentligen uppfördes, man menade bland annat att platserna var för små och att salongen var för hög, det kom också att bli attackerat av naturen då en orkan gjorde att taket på byggnaden blåste ner. Trots missöden som dessa blev teatern till slut klar och kom då att anses vara väldigt vacker när den väl var färdigbyggd. En annan viktig detalj var att denna kom att bli Sveriges första stadsteater med en fast ensemble, detta skedde så tidigt som 1921, teatern fick då en bolagsform som tidigare inte funnits i landet.

Tiden gick och planer på ombyggnad av teatern började komma allt närmare ytan, de första planerna lades fram 1937, för att sedan läggas undan och dyka upp då och då för omarbetning, alltid kom de att avvisas av politikerna av olika anledningar. Teatern kom att stå kvar och användas fram till slutet av 1976 då det efter mycket om och men slutligen revs, året innan teatern skulle ha fyllt 100 år. Dagarna innan rivningen hade denna ockuperats i protest, där man menade att byggnaden kunde klassas som lokalt intressant att bevara, och att den med sin snart 100 åriga ålder automatiskt skulle vara skyddad från rivning. Åren innan hade präglats av mycket debatt, dels kring byggandet av den nya stadsteatern och dels hur man borde göra med den gamla teatern, om den skulle bevaras eller rivas. När 1976 närmade sig var denna i ett bedrövligt skick då endast de mest nödvändiga reparationer hade genomförts, trots att större reparationer var behövliga. Under perioden som är aktuell för uppsatsen var Claes Sylwander chef för Helsingborgs teater, något som han varit sedan 1973 och även fortsatte att vara efter själva rivningen.²⁴



Bild på gamla teatern.

²⁴ Montelius, Tomas & Necke, Christian, "Sicket ett hus di har byggt --- bara till spektakel!": [ett teaterreportage genom nittio Helsingborgsår], Helsingborg 1977, sid 4 – 23, 69, 128 - 132.

Tidningsdebatten om teaterns rivning – en analys

I det första steget av uppsatsens analys har data samlats in vilket består av insändare och artiklar från *Helsingborgs Dagblad*. De två kriterierna, att det texterna vill få fram är förståeligt och att de insamlade texterna belyser det fenomen som ska studeras är uppfyllt, detta vid det urval som skedde redan då materialet kopierades upp, det i tidningen som på ett eller annat sätt berörde den gamla teatern togs med. Varje artikel eller insändare utvärderades för att skapa en helhetsbild av innehållet, och det som spontant framkommer är att en stor majoritet ställer sig emot rivandet, om detta beror på tidningen eller den allmänna viljan är svårt att veta. Mycket av kritiken verkar riktas mot hur politikerna agerar i rivningsfrågan eller att teatern de facto har ett stort kulturellt värde, värt att bevara för eftervärlden. I analysdelen delas de som är emot rivningen och de som är för upp i två delar, då det på så sätt blir det enklare att analysera de olika sidorna av debatten. I fortsättningen av analysen kommer därför fokus först läggas på de som är emot och sedan på de som är för, dessa två, samt deras likheter och skillnader kommer sedan att fördjupas något i diskussionsdelen.

Analysen är nu inne på steg 2, här görs en detaljerad läsning av de texter som omnämner teaterns rivning, dessa kommer att styckas upp i olika så kallades meningsbärande enheter. Dock kommer alla texter inte presenteras här eftersom det skulle ta allt för mycket plats, därför kommer ett exempel ges för att visa på tillvägagångssättet. Det är också viktigt att komma ihåg att texterna skiljer sig något i sin form, dels är det insändare och dels är det artiklar. De texter som inte ger uttryck för känslor eller åsikter har sorterats bort, med detta menas exempelvis kortfattade rapporteringar från kommunfullmäktige, där inga argument har framförts. En del artiklar tog också upp saker som egentligen inte rörde själva rivningen av teatern, dessa har också sorterats bort.

Följande text som återges är en insändare från den 24 oktober 1975, vilket innebär att den är skriven över ett år innan själva rivningen genomfördes. En anmärkningsvärd detalj var att det vid den här tiden nästan var som häftigast debatter i tidningen, i alla fall sett till antalet artiklar och insändare. När det senare närmade sig slutet på 1976 minskade debattens utrymme i tidningen något, vilket var något överraskande.

Med bara någon veckas mellanrum gästas Helsingborg av två fria teatergrupper, Pro-teatern och Narren. Enbart detta visar att Gamla Teatern

både behövs och har en framtid. Teaterintresset i dagens Sverige är större än de styrande kanske vågat tro, likaså utbudet från fria teatergrupper i regionen och övriga landet. Låt därför huset stå!

F-M.²⁵

Då citatet är relativt kort finns det inte så många meningsbärande enheter som man kan ta fasta på. I första stycket talas om att flera teatergrupper har befunnit sig i staden, därefter berättar insändaren att teatern i och med det kan komma till användning. Detta är två olika meningar även om man skulle kunna argumentera för att de har samma innebörd, de hänger samman, detta gäller även nästa mening om att teaterintresset i Sverige är stort, följt av en intressant del där texten hänvisar till de styrande i staden och deras tendens att ignorera helsingborgarnas teaterintresse och behov. Texten avslutas med en uppmaning, låt huset stå samt en signatur.

Man kan stycka upp avsnittet såhär:

- (1) Med bara någon veckas mellanrum gästas Helsingborg av två fria teatergrupper, Pro-teatern och Narren.
- (2) Enbart detta visar att Gamla Teatern både behövs och har en framtid.
- (3) Teaterintresset i dagens Sverige är större än de styrande kanske vågat tro, likaså utbudet från fria teatergrupper i regionen och övriga landet.
- (4) Låt därför huset stå!

Nu kommer steg 3 i analysen, där måste först kontexten som texten befinner sig i tas till vara på, det är en insändare som vänder sig mot rivningen av teatern i en tid där rivningar var vanligt förekommande, samtidigt har det tidigare debatterats en del kring teaterns varande och därför är det inte omöjligt att personen ha följt debatten sedan innan. Meningarnas innehåll kommer preciseras och tydliggöras, det kan se ut såhär:

- (1) Teatern har besökt av fler teatergrupper.
- (2) Teatern kan användas i framtiden.
- (3) De styrande har inte kunskap om behovet.
- (4) Riv inte teatern.

Sätts texten i sin kontext framkommer det att meningarna speglar flera andra texter som också tar upp att teatern kan fortsätta att användas istället för att rivas. Det går också att se att personen inte tycker politikerna är kompetenta nog för frågan, eller att de inte bryr sig, med tanke på att debatten tidigare ofta stått mellan allmänheten och politikerna är detta inget konstigt. Det är många gånger argumenten riktas mot politikerna och de fel man anser att de gör. Det ska dock inte bli en för stor analys vid detta steg, istället kan det ses som ett tydliggörande för tillvägagångssättet, hur meningarna kan sättas i en kontext.

Sedan kommer steg 4. Detta städar på sätt och vis upp bland meningar och utsagor, samtidigt som steget går ut på att finna den så kallade situerade strukturen, en beskrivning av upplevelsen kring fenomenet, något som görs i varje enskild text. Då punkt 1 och två är väldigt lika sammanfogas dessa. Samtidigt är punkt 4 irrelevant då den inte innehåller någon direkt motivering, argumentering eller känsla, utan kan mest ses som ett slagord. De meningar fås ut ur texten blir då följande:

- (1) Det finns användning av teater även i framtiden.
- (2) Det styrande är inte kunniga nog att avgöra.

Man kan nu se att en relativt lång text komprimerats ner till två enkla meningar, vilka är den situerade strukturen i just denna insändare. Dessa kan det finnas flera av beroende på textens form och längd. I vissa fall kan en text inte ha någon mening alls att få fram, mycket handlar om personlig bedömning.

Det femte steget gör det hela desto mer intressant, då fenomenets essens och de existenser som går att skapas tas fram. Det blir desto svårare att bara utgå från tidigare nämnda insändare, istället bör alla insändare och artiklar få tala gemensamt, vilket kommer göras i nästa del, där alla texter studerats och de tidigare stegen genomförts.

Efter det kommer det sjätte steget, vilket i uppsatsens fall skiljer sig. Steget kommer att genomföras övergripande på det som kommer fram ur alla texter, detta med

²⁵ Helsingborgs Dagblad 24 oktober 1975, sid 7 (728).

målet att säga något allmänt om debatten i tidningen under perioden, inte bara med fokus på varje enskild text. För att förtydliga följer dock ett exempel utifrån den tidigare nämnda texten, på så sätt visas hur det kan resoneras kring texterna.

Den första meningen handlar om att teatern även kan användas i fortsättningen, ett argument som används väldigt ofta under hela perioden av många människor. Frågan man kan ställa sig här är huruvida detta argument används för att man verkligen tror på teaterns användningsmöjligheter eller om det bara är ett argument för att behålla en omtyckt byggnad, det är alltid svårt att veta det exakta syftet bakom en text. Om man tittar på de olika definitioner av bevarande som Alzén pratar om handlar detta helt klart om återanvändning, insändaren vill helt klart bevara och rusta upp teatern just för att använda den till annat. Den andra meningen handlar om de styrandes kunskande om teaterfrågan, något som också dyker upp flertalet gånger under perioden. Det går att se att man upplevde politikerna som inkompetenta och att de inte lyssna.

I nästa stycke kommer steg 5 och 6 att utvecklas, dessa två kommer dock inte att punktas upp, istället kommer de att vara inbakade i analysen och slutdiskussionen, detta för att undvika att texten blir för upprepande och därför mindre givande att läsa. Essensen och de olika existenserna kommer att tas fram samt att dessa relateras till tidigare forskning och tiden i sig. Det kommer att hoppa ganska mycket mellan när texterna skrevs, något som fungerar då det inte är debattens utveckling i tid som är viktigt, utan vad det är som sägs om teaterns rivning. Skulle tiden för textens tillkommande ändå vara relevant för vad den vill säga kommer detta givetvis att framgå.

Rädda teatern – Den är omistlig

Utgår man från *Helsingborgs Dagblad* uppstår snabbt bilden att de flesta var emot en rivning av teatern, i alla fall var det dessa som kom oftast till tals. Det fanns givetvis flera olika orsaker till att man motsatte sig ett rivande, olika argument framfördes och känslor rörde upp hos olika människor. Materialet ger en bild av upprördhet inte bara hos allmänheten, utan även hos stora kulturpersonligheter, politiker och andra grupperingar. Det gäller att vara medveten om att det är väldigt många olika sorters personer och grupper som kommer till tals i tidningen, i den här uppsatsen kommer det att ges en övergripande och allmän bild. Alla texter kommer inte att presenteras och inte heller visas genom de olika stegen, istället kommer resultatet presenteras efter vad som är givande, intressant och viktigt.

Det som tidigt framkommer är att det i stort sett hos alla texter finns en känsla av orättvisa, vilken främst kommer från politikernas håll. Kärnan i motståndet riktas mot politikernas agerande, där faktumet att de vill riva teatern nämns som upprörande av många olika anledningar. Det framgår tydligt att orättvisa eller politikerförakt är det som ligger närmast att ses som en essens, det tema som går att finna i alla texter på ett eller annat sätt. Slutsatsen dras genom att den gemensamma nämnaren för de olika beskrivningarna hittats, och den är grundad på empiri där texterna fått en noggrann genomgång och bedömts. Ett problem skulle kunna vara att de som skrev artiklarna i själva verket inte håller med om denna beskrivning, en risk som får tas vid varje tolkning. Hur essensen kommer till uttryck blir dock tydligare nedan.

Essensen tar sig många olika uttryck och kommer fram olika starkt i de olika texterna. I fenomenologin beskrivs essensen som det relevanta och existensen som irrelevant, det är emellertid existenserna som ses som det speciella för ett fenomen, därför kan det också vara intressant att titta på de olika existenserna och att se det som är föränderligt, det som skiljer sig mellan texterna. Därför kan man se att det framkommer olika former av argument samtidigt som essensens kärna ständigt finns kvar i bakgrunden.²⁶

Den existens som oftast kommer till uttryck är att politikerna vill riva en byggnad med högt kulturellt värde, detta används hos de flesta som ställer sig mot rivningen och det är få undantag som inte nämner detta på ett eller annat sätt. Det kulturella värdet tar sig olika uttryck på olika sätt genom artiklarna, där det i vissa fall sägs direkt ut att byggnaden är kulturellt säregen och unik, därför bör den bevaras.²⁷ En debattartikel specificerar sig och menar att interiören är speciellt värdefull och att riksantikvariatämbetet visat intresse.

I fallet Helsingborg har man inte ens varit intresserad av anslå pengar till att rädda vissa interiörer som bl.a riksantikvarieämbetet önskat bevara t.ex foajén.

Detta är visserligen skrivet sent, precis efter själva rivandet, men ändå kan man finna en innebörd som säger att teatern har ett kulturellt intresse, att vissa saker borde förvaras då

²⁶ Här kommer främst de typer av existenser som bedöms säga något viktigt, eller som delas av många människor att tas upp. En del kommer därför att falla bort, främst utsagor som påminner om de andra utsagorna, eller något som bara en enskild person sagt och som inte egentligen säger så mycket.

²⁷ Detta argument förekommer i hela 38 texter.

själva riksantikvarieämbetet visat intresse. Samtidigt ges ett uttryck för de styrandes bristande intresse i frågan:

En överväldigande majoritet av de lokala politikerna har arbetat på att riva den. Inga som helst försök har gjorts för att söka få arbetsmarknadsstyrelsen att skjuta till pengar för en renovering.²⁸

Texten är skriven strax efter själva rivningen, ändå vill man fortfarande påpeka att de styrande inte gjort nog, essensen framkommer tydligt i hur meningarna byggs upp där politikerna inte ens varit intresserade och heller inte gjort några som helst försök att ordna fram pengar, ett tydligt exempel på hur essensen finns där. I texten går det också att se en annan vanligt förekommande existens, att pengar eventuellt kunde finnas att tillgå för en renovering av huset men att detta inte tagits med i beräkningen av politikerna.

Det kulturella värdets betydelse kan vara värt att betona ännu mer då det förekommer så ofta. Längre bakåt i tiden då rivningen ännu inte var genomförd, fanns det många som hade en önskan att skjuta upp rivningsbeslutet med en förhoppning om att hinna samla in bidrag för en restaurering av byggnaden, detta då den beskrivs som omistlig och som en gammal teater som bör bevaras. Argumentet tas bland annat upp i en artikel från onsdagen den 17 december 1975, man hänvisar till en debatt i kommunfullmäktige där Barbro Kochen tycker att det utretts tillräckligt om riksantikvarien vill utse teatern som ett kulturminne, man bör alltså vänta med att riva den till dess kulturella värde undersökts.²⁹ Ser man detta i ljuset av tiden så är det inte så konstigt att man vill börja undersöka kulturvärdet, detta framkommer även i Alzéns bok om fabrikerna i Norrköping. Här nämns 70-talet som en tid då man ville börja bevara byggnader i större utsträckning, det handlar om en brytpunkt och det är därför inte svårt att tänka sig en viss osäkerhet i vad som var av kulturvärde, man ville låta de kunniga undersöka och lägga omdöme. Det går också att relatera till det som Schönbeck tar upp, då det under 70-talet skedde en decentralisering av beslutandet hos kommunerna, kanske har även detta haft en påverkan då politikerna fått chansen att själv styra frågan.

²⁸ Helsingborgs Dagblad, fredag 12 november 1976. Sid 2 (747).

²⁹ Helsingborgs Dagblad, onsdag 17 december 1976. Sid 2 (731).

En del existenser kommer fram mer sällan, detta är meningar som endast förekommer hos en eller ett fåtal texter. En del tar upp andra städer som föredömliga exempel, några som Helsingborgs styrande borde lära sig från.³⁰ En artikel berättar om att namnlistor börjat skickas ut till stöd för teaterns bevarande, det skrivs att när de pratat med folk ute i staden så har de nämnt Örebro som ett gott exempel på en stad som bevarar:

Professor Forseth är en av de många som ringt och som till sitt namn fogat sin personliga kommentar, säger en representant för Rädda gamla teatern, och berättar att flera helsingborgare har skrivit ’tag efter Örebro-³¹

I slutet av meningen förekommer denna situerade text, där man hänvisar till Örebro, liknande nämns även i en annan debattartikel som berättar om hur man i Örebro återinvigt en 123 år gammal teater, och där kommunen avlagt pengar till en renovering. Här menar man, förstår man det med kulturminnesvård.³² Det är inte bara Örebro som är en förebild, även Helsingör tas upp som ett bra exempel, en stad som ligger geografiskt nära och som trots att Danmarks ekonomiska läge ses som sämre fortfarande kan bevara gamla byggnader.³³

I den senast återgivna texten kan även den första delen tas ut och ge en intressant existens, nämligen att även mer kunniga eller andra auktoriteter ställer sig mot politikernas beslut. Denna existens kommer igen i flera texter och de som ses som kunniga är väldigt intressanta att se, ofta är det tal om rena kulturpersonligheter.³⁴ I en artikel presenteras en lång lista med kända namn som ställt sig mot en rivning och stöttat aktionen *Rädda gamla teatern*, bland dessa kan man se namn som Ernst-Hugo Järegård, Jan Malmström, Liv Ullman och Margaretha Krook, samtidigt framkommer det att Nils Poppe visat intresse på att hyra teatern för eget bruk.³⁵ Att dessa namn tog upp var inte speciellt konstigt, det är en bra argumenteringsteknik att ta upp kända namn som folk kan tycka om och relatera till, detta

³⁰ Detta förekommer i 6 texter.

³¹ Helsingborgs Dagblad, fredag 12 december 1975. Sid 2 (731).

³² Helsingborgs Dagblad, fredag 12 november 1976. Sid 2 (747).

³³ Helsingborgs Dagblad, söndag 29 juni 1975. Sid 4 (722).

³⁴ Omnämmandet av kulturpersonligheter förekommer i 3 texter, att man nämner allmänt mer kompetenta förekommer i 2 texter.

³⁵ Helsingborgs Dagblad, tisdag 30 december 1975. Sid 2 (731).

fungerar även idag och förekommer även i andra sammanhang. Det faktum att många av namnen hade en viss anknytning till Helsingborg, som exempelvis Nils Poppe spelar också en viss roll. Här finns en sorts vädjande mot politikerna att när till och med dessa personer framför sin åsikt så borde de börja lyssna, essensen framkommer väldigt tydligt i detta fall.

Det är givetvis inte bara kända kulturpersonligheter och välkända namn som tas upp som bättre kunniga än beslutsfattarna, i en artikel nämns inga specifika namn, däremot nämns det att det finns bättre kunniga:

Kravet på att byggnaden ska räddas har stötts av landets främsta expertis på området, d. v. s. folk med större kompetens i detta fack än beslutsfattarna.³⁶

Detta är ett tydligt exempel där man talar om att mer kunniga bör besluta i frågan, samtidigt som essensen kommer fram i formen av att beslutsfattarna inte är de med störst kompetens, och de har inte lyssnat på kraven som ställt från bättre kunnande. Det skulle även kunna tänkas att detta relaterar lite till decentraliseringen av beslutanderätt i byggnadsfrågor, som tas upp i Schönbecks bok. Politikerna har alltså troligtvis fått mer bestämmanderätt, samtidigt tycker de som uttalar sig i tidningen att det finns mer kunniga som bör besluta istället, sådana som kan kulturarv. Samma sak kan kopplas till det Alzén skriver om, att beslutanderätt flyttades från personer med specialkunskap till lokala politiker.

Ett annat exempel är då teatern tas upp för första gången under året, den 18 juni 1975, där man vill göra en påminnelse om stadsteatern. Det handlar om en artikel där riksdagsman Sten Sjöholm påminner riksantikvarieämbetet att byggnaden bör förklaras som byggnadsminne. Även i detta fall framkommer essensen, men vid uppstyckandet av texten kan man även finna ett stycke där han känner att det är allt för många rivningar i Sverige överhuvudtaget:

Under hösten 1975 torde denna för hela vårt land diskriminerande kulturskövling vara ett faktum.³⁷

³⁶ Helsingborgs Dagblad, fredag 5 december 1975. Sid 4 (730).

³⁷ Helsingborgs Dagblad, onsdag 18 juni 1975. Sid 4 (722).

Det är intressant att rivningarna beskrivs som en diskriminerande kulturskövling, här är helt klart någon som känner att de beslutande handlar fel, samtidigt är detta är en väldigt vanligt förekommande existens, att man anser att rivningarna gått för fort fram.³⁸

Här framkommer det i texterna att personer inte ogillar politikerna bara för deras agerande i att vilja riva teatern, utan att de river så mycket som de gör överhuvudtaget. Kritiken ligger mot de så kallade saneringarna som förekommer både i Helsingborg och i resten av landet, oftast är det här de ironiska texterna över rivningarna kommer fram och därför kommer också medvetenheten av implicita meningar väl till pass, den som nämndes i steg tre. Risken hade annars varit att man sett dessa texter som starka anhängare av att rivningen skulle ske. Ett bra exempel är en insändare med titeln ”Hacka och Riv!” som gratulerar Helsingborgs fastighetsnämnd för ett väl avvägt och framsynt beslut att riva den teater som man inte ens underhållit tidigare. Insändaren går vidare med att med ironi attackera rivningarna i sig:



Bild från Helsingborgs Dagblad.³⁹

Det värmer ända in i själen att det finns mäktiga krafter som verkar för att vi inom kort får en enhetlig stadsbild av betongklumpar utan störande inslag av ursprunglig bebyggelse. De som vill ha lite s.k. atmosfär kan ju resa över till Helsingör,

³⁸ Detta förekommer i 16 texter.

³⁹ Helsingborgs Dagblad, torsdag 15 januari 1976, sid 2 (732).

där man ju slösat en massa onödiga pengar på att restaurera den ursprungliga bebyggelsen.⁴⁰

Än en gång framkommer beslutfattarnas ansvar tydligt, vilket kan ses som ännu en demonstration av essensen. Texten tar även den upp Helsingör som en stad vars beslutsfattare faktiskt tänkt på bevarandet av gamla byggnader, det är dock främst det första stycket som är intressant då det säger att om inte rivningarna slutar kommer det bli ett hav av betongklumpar. Det riktas alltså kritik mot att detta inte är den enda felaktiga rivningen som beslutats av politikerna, bara en i mängden, vilket bara blir tydligare om de styrande fortsätter i samma stil. En annan artikel handlar om *Helsingborgs Husmodersförening Hem och Samhälle* som sammanställt ett brev till kommunfullmäktige, där man vädjar till att teatern ska få stå kvar, speciellt när det redan rivits så mycket andra värdefulla byggnader. Även här riktar man sig tydligt till de styrande där man anser att de rivit för mycket innan och inte ska fortsätta på samma väg.

I en annan insändare räknar man upp några av de rivningar som tidigare gjorts i staden, samtidigt som man frågar sig varför man inte lika gärna förvandlar hela staden till ett stort betonggetto med Klarakvarteren i Stockholm som förebild, i slutet av texten uppmanas Helsingborgs befolkning att vakna och reagera mot de ansvariga så att det inte blir en stad full av banker, hotell, kontor och parkeringshus.⁴¹

En fjärde text är även den en insändare med ironi. Denna insändare frågar sig vad som ska rivas härnäst:

Hur skulle det vara att sopa bort Jacob Hansens hus och klämma dit ett parkeringshus istället? Det vet ju alla att det är ont om P-platser i den delen av stan.⁴²

Motståndet mot ett ivrigt rivande syns tydligt, speciellt i ljuset av den tid det handlar om. Användandet av orden säger också något, att sopa bort det gamla och klämma in det nya, en spegling av hur brutalt byggandet och rivandet kunde upplevas.

⁴⁰ Helsingborgs Dagblad, fredag 12 september 1975, Sid.7 (726).

⁴¹ Helsingborgs Dagblad, fredag 14 november 1975, Sid 7 (729).

⁴² Helsingborgs Dagblad, torsdag 20 november 1975, Sid 7 (729).

Mitten av 70-talet var något av en brytpunkt då det åren innan genomförts stora rivningar i hela Sverige, men det är samtidigt en tid där fler vill säga till om planeringen av staden. En åsikt som kommer fram är att politikerna inte ska ha full beslutanderätt, även då rivandet inte skedde lika brutalt i Helsingborg, vilket Schönbeck nämner, samtidigt som det faktiskt skedde, och det under en längre period. Det är knappast otänkbart att folk började blir trötta på att få se gamla omtyckta hus ge plats till det nya. Ahlberger framhåller hur det talas om att plats skulle beredas för exempelvis parkeringsplatser, något vi kan se de två sista insändare ställer sig emot, den sista med kraftig ironi. Vad är en parkeringsplats gentemot en anrik gammal teater? Det är också intressant att Ahlberger menar att vi med dagens ögon kunde se den tidens rivningar som kraftiga och brutala, samtidigt som det i precis nämnda fall förekommer nästan samma åsikter då.

Det var inte bara rivningen i sig som kritiserades, vilket vi också såg i den förra insändaren där kritiken också riktades mot det man ville ersätta teatern med.⁴³ En annan artikel berättar om planerna, där man från ett håll ville bygga ett torg och från ett annat håll bostäder kombinerat med affärer och en restaurang, förslag som enligt artikeln är dåligt underbyggda. Argumenten lyder att det redan finns tillräckligt med butiker och restauranger i centrala Helsingborg, det behövs inte fler. Utan Istället så borde det satsas på att bevara teatern, något annat vore ett felaktigt beslut av politikerna.⁴⁴

Kort innan rivningen blev teatern ockuperad av en grupp ungdomar. Vid ockupationen av teatern framfördes kritik bland annat mot de planer de styrande hade efter att denna rivits, samtidigt ockuperade man byggnaden för att skapa debatt, och för att få en opinion till förmån att undersöka möjligheten till att använda teatern som ett aktivitetshus, men också för att man var kritisk till planerna på ett nybygge på tomten. Även här ställdes kritiken mot byggandet av affärer, men även kontor och dyra lägenheter, något som sågs som onödigt att ha mer av i centrum. Att det också talades om ett torg sågs närmast som en förolämpning, speciellt då man menade att politikerna inte ens frågat befolkningen i den här frågan.⁴⁵

Jämför man med Hjertbergs text om rivningen av Borås teater där den beskrivs som en borgerlig institution vilken socialdemokraterna vill riva av princip går det att se skillnader. I Helsingborgs fall är det istället ungdomar som inte vill se dyra lägenheter utan

⁴³ Förekommer i 5 texter.

⁴⁴ Helsingborgs Dagblad, fredag 5 december 1975, Sid 4 (730).

⁴⁵ Helsingborgs Dagblad, onsdag 10 november 1976, Sid 12 (747).

istället använda teatern som ett aktivitetshus, en annorlunda situation där man vill undvika att något som skulle kunna ses som borgerligt byggs istället. Ahlberger talar om hur rivningar genomfördes för att ge plats åt parkeringshus och köpcentrum, i detta fall ställde folk sig emot något som helst nybygge som kunde likna detta.

De ockuperande ungdomarna argumenterar också för möjligheten att göra om teatern till ett aktivitetshus, just detta att bevara byggnaden för annan användning förekommer ett flertal gånger.⁴⁶ En artikel förespråkar att det bör införas ett teatermuseum på platsen, i gamla teaterbyggnaden. Helsingborg har gamla teatertraditioner att falla tillbaka på menas det och därför skulle ett teatermuseum passa väldigt bra i denna gamla teater.⁴⁷ En annan användning många vill se av teatern är att låta mindre teatergrupper använda den, dessa som man menar har behov av lokaler. Detta argument tar *Helsingborgs husmodersförening hem och samhälle* även upp i sin skrivelse till kommunfullmäktige.⁴⁸ Denna typ av argumentation går att koppla till det Alzén kallar för återanvändning, där det finns en vilja att bevara byggnaden så att den kan användas till annat. Vad det gäller frågan om ett teatermuseum skulle det kunna ses som ett musealt bevarande där byggnaden bevaras för eftervärlden, detta beror givetvis också på hur ett museum hade utformats.

En del av argumentering för ett rivande verkar ha varit att det inte fanns tillräckligt med pengar för ett bevarande, ett argument som bemöts ett antal gånger.⁴⁹ Detta visar en irritation mot de styrande och det berättas att de inte ens tagit reda på kostnaden eller möjligheten att få stöd. En insändare som verkligen tycker att teatern bör restaureras för eftervärlden då kultur föreningar pratar om ett alternativ:

Jag läser i en tidning att den nya teatern ska betalas av Henry Dunkers fond 1982, då staden får tillbaka de utlagda pengarna. Kan inte denna fond även hjälpa till att rädda Gamla teatern, och samtidigt till att behålla Helsingborgs gamla charmfulla utseende.⁵⁰

⁴⁶ Förekommer i 22 texter.

⁴⁷ Helsingborgs Dagblad, fredag 18 juli 1975, Sid 4 (723).

⁴⁸ Helsingborgs Dagblad, fredag 24 oktober 1975, Sid 4 (728).

⁴⁹ Förekommer i 8 texter.

⁵⁰ Helsingborgs Dagblad, lördag 20 september 1975, Sid 7 (726).

En del av meningen går bort som irrelevant vid steg 4 i den fenomenologiska metoden, men genom att korta ner text och ta fram meningsinnehållet går det att se att det argumenteras att pengar borde finnas att tillgå, att detta är något de styrande borde titta närmare på. En annan insändare menar att det visst finns pengar, dels genom att man tjänar in de pengar som rivningen skulle ha kostat, och dels genom att politikerna avstår från en planerad höjning i sitt arvode. Insändaren menar vidare att kommunen bör ta ett lån på två miljoner kronor, vilket bör betalas av politikernas partistödpengar, plus att det kommer ge fler arbetstillfällen för arbetslösa byggare. Insändaren kan i efterhand verka väldigt drastisk och nästan lite komisk, men dennes poäng är att dessa uppoffringar krävs för att en skandal ska avvärjas.⁵¹ Även här ser man en existens av att det faktiskt finns pengar till en bevaring av byggnaden, om än med väldigt påhittiga metoder. Essensen kommer också fram i att det bör vara politikerna som ska avstå sina förmåner för att rätta till sitt felaktiga beslut.

I en senare artikel nämns det att man även diskuterat frågan om pengar i kommunfullmäktige, där Barbro Kochen och Sten Sjöholm samt en minoritet av de i kommunfullmäktige faktiskt ville bevara teatern. Dessa hade tagit upp förslagen att dels få pengar från *Dunkerska donationsfonden* samt bidrag av AMS-medel, samtidigt menar Kochen att kommunfullmäktige inte ens gjort några riktiga försök i att få fram pengar till en restaurering.⁵² Det som är intressant här är att dessa åsikter kommer från politikernas håll, även om de är få så finns det politiker som håller med om att det bör gå att få fram pengar till teaterns bevarande.

Just frågan om pengar blir extra intressant i ljuset av Hjertbergs text om Borås gamla teater, med tanke på Socialdemokraternas ovilja att lägga pengar på en byggnad som upplevdes typiskt borgerlig. Men, kanske mer intressant, att beslutet om rivningen blev en prestigefråga. I Borås fall blev frågan infekterad av att ingen ville ge sig, en påverkan på diskussionen som det inte är helt otänkbart också fanns i Helsingborgs fall. I vilket fall som helst skulle det kunna uppfattas på ett sådant sätt.

En existens som delas av några få handlar inte om att bättre kunniga bör besluta i frågan, istället menas det på att det är folkets vilja, något som politikerna borde lyssna på.⁵³ Oftast tas detta upp i samband med omnämmandet av de namnlistor som samlats ihop. I en artikel nämns just namninsamling som ett av få sätt att kunna påverka politikerna till att häva

⁵¹ Helsingborgs Dagblad, fredag 14 november 1975, Sid 7 (729).

⁵² Helsingborgs Dagblad, tisdag 1 juni 1976, Sid 3 (739).

⁵³ Nämns i 12 texter.

beslutet, exempel ges på hur det samlats namn mot rivningen, bara i Lund har man nått upp emot 8000 namnunderskrifter.⁵⁴ En annan artikel nämner hur flertalet både enskilda och organisatorer engagerat sig i att rädda kvar teatern, bland annat tidigare nämnda *Helsingborgs husmodersförening* och *Nordvästra Skånes konstnärsklubb*. Förutom detta tas det även upp en namninsamling där många Helsingborgare skrivit under, alla vädjandes till de styrande att ändra sitt beslut att riva teatern.⁵⁵ Senare tar en debattartikel upp just namnlistorna som ett argument, det talas om en proteststorm, där protestlistor har kommit in inte bara från lokala medborgare utan även från andra håll i Sverige, exempelvis från *Malmö Stadsteater*. Artikeln i sig är väldigt omfattande och tar upp andra vanliga argument, att man bör ta efter andra städer, att teatern har ett unikt kulturellt värde och att denna kan användas även i framtiden. Poängen i den verkar dock främst vara att detta är ett beslut som många sätter sig emot, politikerna går emot massornas vilja.⁵⁶ Ännu en artikel talar om namninsamlingen som framgångsrik:

Cirka 5.000 personer uppges ha skrivit på hittills och säkert blir det långt fler. Kommunfullmäktige kan alltså inte besluta om en rivning av teaterbyggnaden utan att handla mot önskemålen hos en bred opinion.⁵⁷

Här framgår det tydligt hur artikelns författare vänder sig just mot kommunfullmäktige och nästan uppmanar denna att tänka om sitt beslut, för att inte riskera att sätta sig emot den breda opinionen. Essensen är inte riktigt lika tydlig i detta fall, det går dock att se en sorts uppmaning att om de styrande inte agerar rätt kommer det att bli konsekvenser.

Som de senaste exemplen visat går argumentet om många personers vilja och namnlistans varande hand i hand. Då man ska skapa den situerade strukturen så bör man foga samman meningar med liknande innehåll, dessa har samma andemening och går därför samman till att politikernas beslut går emot något som många helsingborgare inte vill att man ska göra. Det är lätt att se känslan av orättvisa, att politikerna som är valda av folket inte

⁵⁴ Helsingborgs Dagblad, fredag 10 oktober 1975, Sid 4 (727).

⁵⁵ Helsingborgs Dagblad, tisdag 18 november 1975, sid 4 (729).

⁵⁶ Helsingborgs Dagblad, fredag 12 december 1975, sid 2 (731).

⁵⁷ Helsingborgs Dagblad, tisdag 18 november, sid 4 (729).

handlar enligt samma folks vilja. Ännu en gång går det att relatera till viljan av mer inflytande som Schönbeck pratar om, där fler vill säga sitt och att många säger samma sak ger säkerligen extra tyngd i argumentationen.

Detta är många av de olika former som kritiken tagit, alltid med essensen ”Ogillande mot politikernas agerande” i sig, samt det mest relevanta i texterna, detta genom användandet av metoden. Genom att bara stirra sig blind på de argument som förs kan det glömmas bort att det i grunden oftast handlar om politikernas agerande, det är inte så enkelt att folk bara är upprörda för att teatern ska rivras, att det finns planer på att bygga ett torg med affärer där, att teatern är ett kulturarv eller att kulturpersonligheter engagerat sig och så vidare. Det handlar om mer än så, det handlar om folkets vilja mot de styrandes vilja.

Riv kåken!

Det finns givetvis också en annan sida av debatten, de som var för rivningen. Sett till antalet artiklar och insändare i tidningen finns det mycket mindre att hämta här, insändarna är här i stort sett obefintliga. Om det beror på att inget velat göra en sådan insändare eller om det varit ett medvetet val från tidningen, att inte ta med sådana insändare går det bara att spekulera i. Det samma gäller artiklarna i sig, oftast kommer dessa till tals främst genom intervjuer eller i reportage från vad som sagts i fastighetsnämnden eller av politiker. Det kan ändå vara av intresse ta fram denna sidas essens, för att på så sätt kunna jämföra med de som var mot rivningen. Många av de som var för rivningen tillhörde de styrande, därför lär man knappast kunna tala om ett ogillande mot politikerna.

Det som skulle kunna kallas förespråkarnas essens är att det inte är värt allt besvär att bevara teatern, något som framkommer i en majoritet av fallen, ofta handlar detta om att denna är allt för sliten och att en upprustning därför skulle bli för kostsam.⁵⁸ Det framkommer ofta också att ett beslut har fattats och att man bör stå fast vid detta, det finns en enighet. Den enda insändare som tycks vara för rivningen tar upp problemet med teaterns skick:

Det blir ingen stil på kvarteret om gamla teatern i
Helsingborg skall fördärva miljön för framtiden.

⁵⁸ Nämns i 8 texter.

Teaterhuset med murad grund och andra skavanker, ligger på sämsta tänkbara plats ur trafiksynpunkt.⁵⁹

Det skulle kunna argumenteras för att detta är en ironisk insändare, men så verkar inte vara fallet då den inte riktigt kan ses som tillräckligt drastiskt, istället upplevs den som ganska sober. I slutet av texten passar insändaren även på att ge en känga till alla de som tar upp namnlistorna och menar att 7000 namn inte har något värde. Annars tar insändaren upp just det estetiska, teatern är full av skavanker, men nämner även en intressant sak med teaterns placering ur trafiksynpunkt. Här går snabbt tankarna till det Ahlberger tar upp om rivningar som skulle ge plats för den utökade trafiken, vilket var en tanke var insändaren kanske var en anhängare av. Det verkar däremot klart att personen inte ser något direkt värde i att bevara teatern.

Annars är det ofta fastighetsnämnden som kommer till tals när det gäller anledningen till varför man river, som i en artikel där fastighetsnämnden anser att man bör stå fast vid ett beslut som fattades av kommunfullmäktige 1972. Här sägs teatern vara i så pass dåligt skick att den bör rivas och att rusta upp denna skulle enligt dem gå på en kostnad av uppemot 10 miljoner kronor, vilket de anser vara för mycket pengar för staden.⁶⁰ I en annan artikel rapporteras det från en debatt som hållits i kommunfullmäktige, där några av politikerna stödjer på 1972 års beslut, med tillägget att Helsingborg inte kan underhålla två teatrar, man menar att det räcker med den nya.⁶¹

En mera annorlunda kommentar om varför teatern borde rivas kommer fram i en intervju med Gösta Hübinette som vid tillfället är studieombudsman i *ABF*, ordförande i *Helsingborgs kulturnämnd* samt ordförande i teaterstyrelsen. Intervjun handlar egentligen om andra frågor, men i en kommentar ger han sin syn på teaterfrågan:

Hur vi ska göra med den gamla teatern? Riv kåken! Detta nergångna hus är inte unikt. Det finns liknande i bl. a. Ystad och Linköping. Nä

⁵⁹ Helsingborgs Dagblad, torsdag 4 december 1975, Sid 4 (730).

⁶⁰ Helsingborgs Dagblad, tisdag 10 juni 1975, Sid 4 (721).

⁶¹ Helsingborgs Dagblad, torsdag 20 november 1975, sid 16 (729).

satsa på konserthuset i stället. Och kanske kan Berga bli ett bra museum?⁶²

Detta uttalande är intressant eftersom det är mer aggressivt än många andra texter som presenterats här. Teatern beskrivs som en kåk som borde rivas, denna ses inte heller som unikt alls, något som går emot tanken att det skulle vara kulturminne. Han lyfter till skillnad från andra rivningsförespråkare inte fram det gamla beslutet som fattades eller att det finns någon sorts enighet hos de styrande, detta är istället en åsikt som han vill lyfta fram ur en personlig övertygelse, en tanke är att det görs lite för att provocera, men essensen finns där, det är inte lönt att restaurera teatern, satsa på annat istället.

I ett annat reportage görs en intervju med dåvarande teaterchefen Claes Sylwander, han är till skillnad från Hübinette ingen hårdnackad förespråkare för en rivning av gamla teatern, tvärtom visar han ett visst vemod över byggnadens öde, samtidigt ger han ändå uttryck för en del åsikter som ligger nära rivningsförespråkarnas essens.

Byggnaden är fallfärdig, säger teaterchefen: den har medvetet vanvårdats under många år. När jag var här för tjugo år sedan behövde den repareras. De reparationerna har ännu inte gjorts.

Här framkommer samma syn på att teatern är väldigt nergången, till och med fallfärdig. Ett inte ovanligt förekommande argument hos de som vill riva den. Intervjun fortsätter.

Det torde bli mycket kostsamt att få det här huset i trim igen, betygar teaterchefen. Men visst utgör den ett trevligt inslag i staden. Som teater har den dock gjort sitt för längesedan. Vi kommer kanske att sakna den intima salongen. I övrigt är det bara plus för den nya teatern på Gröningen.⁶³

⁶² Helsingborgs Dagblad, söndag 2 november 1975, Sid 2 (729).

⁶³ Helsingborgs Dagblad, lördag 9 augusti 1975, sid 13 (724).

Här ser vi att även om Sylwander inte direkt förespråkar en rivning så använder han just de argument som de mer aktiva förespråkarna använder. Det går att koppla till essensen av att det inte ens är lönt, att rusta upp den skulle bli väldigt dyrt då den är nergången och här nämns även att den inte skulle kunna användas som teater igen. Skillnaden är däremot att Sylwanders uttalande mer ska ses som ett uttryck av nedstämdhet, men också en längtan. Den gamla teatern spelar en mindre roll nu när snart en ny modern teater kommer att bli tillgänglig.

En del uttalanden väljer att istället fokusera på vad som kan byggas på platsen när teatern rivits.⁶⁴ Detta kan kanske mindre ses som en argumentation för ett rivande och istället ses som en spegling av essensen, där det inte ens är lönt att diskutera rivningen, som ändå kommer bli av. Istället bör man börja planera för framtiden. Oftast handlar det om uttalande från fastighetsnämnden.

Det uppges att kontoret inom kort kommer att lägga fram förslag till en ny bebyggelse på tomt. Det rör sig troligen om ett bostadshus eller om affärs- och kontorslokaler, kanske en kombination av bådadera.⁶⁵

Det som gör det extra intressant är att detta skrevs över ett år innan själva rivningen genomfördes, det fanns fortfarande kvar mycket utrymme för debatt kring teaterns vara eller icke vara. Trots detta väljer fastighetskontoret och fastighetsnämnden att lägga fram förslag på vad som ska byggas på platsen. Det ges ett väldigt tydligt uttryck för essensen, att det inte ens är lönt att försöka bevara teatern. I en annan artikel uttalar sig fastighetsnämnden igen och menar att man vill bygga ett bostadshus på platsen, vilken byggfirma som ska få uppdraget samt hur det ska utformas är dock oklart vid tillfället.⁶⁶ Att det är just dessa två som gör dessa uttalanden är dock inte speciellt konstigt, dessa var ju främst ansvariga för stadens planering. Hur de ställde sig i teaterfrågan borde dock vara tydligt vid det här laget. Det går även att se en koppling till det behov som Schönbeck pratar om, där befolkningen ökar och fler bostäder behövs, eller att det byggs för att utöka den

⁶⁴ Nämns i 6 texter.

⁶⁵ Helsingborgs Dagblad, söndag 7 september 1975, sid 4 (726).

⁶⁶ Helsingborgs Dagblad, tisdag 9 september 1975, sid 4 (726).

offentliga sektorn. Detta är något som fastighetsnämnden och fastighetskontoret verkar arbeta för.

Detta är i princip vad som går att få fram från de artiklar och uttalanden som ställer sig för en rivning. Även om de visar på en essens av att bevarandet inte är värt mödan så ger de även ett visst utrymme för variation, inte minst i hur pass starkt de ställde sig för en rivning. Det man kan säga är att teaterns nergångna skick lätt kan kopplas samman med kostnaden för renovering, och därför nästan kunna gå under samma situerade mening. I alla fall ligger de nära varandra. Förutom att det finns färre antal artiklar och insändare där rivningsanhängarna får komma till tals, kan man också se att uttalandena oftast kommer från samma håll, fastighetsnämnden, kommunfullmäktige eller liknande. Detta visar på om inget annat att beslutet att riva togs av en mindre grupp beslutsfattare, mot viljan av många olika grupper.

Sammanfattning och slutdiskussion

Vad går att säga allmänt om rivningen av Helsingborgs Stadsteater 1976? För det första rörde den upp en hel del känslor, de flesta kopplade till ett missnöje mot politikernas agerande. Det blir ganska tydligt vid en genomgång av texterna, majoriteten riktar sig mot beslutsfattarna, antingen direkt eller indirekt. Missnöjet riktade sig inte bara mot det som politikerna aktivt gjorde utan även mot det som de inte gjorde, underhöll byggnaden. Missnöjet tog sig olika former, och olika argument användes för att visa på hur fel rivningen upplevdes, dessa existenser som de kallas. En del av dessa argument går även att finna relation till i tidigare forskning, samtidigt som en del är mer speciella för den här undersökningen.

En viktig fråga i sammanhanget är hur pass mycket folk trodde på sin argumentering, kan det varit så att de egentligen kasta fram så många argument som möjligt för att undvika en rivning eller fanns en genuin övertygelse? Detta är frågor som skulle vara väldigt svåra att besvara, men värda att tänka på. Man kan i alla fall se att det fanns många uppfattningar om teatern, den sågs av några som ett kulturarv som borde vara kvar för sin egenhet. Några tyckte att den kunde användas i samband med det ökande teaterintresset. Andra såg detta som en del av många andra rivningar i stad och land, och tyckte att det fick vara nog nu. Några tittade mot alla de kulturpersonligheter som ville bevara teatern och menade att dessa visste vad de pratade om. I många fall förekom många skäl i samma text, oavsett genomsyrades dem ständigt av en ilska mot de som ville riva gamla teatern i Helsingborg.

Om man istället lägger fokus på de som var för rivningen så framgår det, förutom att de fick mycket mindre utrymme i tidningen, att de alla känner en sorts ovilja att bevara teatern då det inte är värt mödan. Den ses som alldeles för förfallen och sliten för att det ska vara ekonomiskt försvarbart. Intervjun med Gösta Hübinette kan ses som en av de tydligare existenserna, det han säger sticker ut ganska mycket och är säkert en reaktion på alla de som argumenterar för att teatern är ett unikt kulturarv, han lindar inte in sina ord. Samtidigt är denna intervju intressant sett i relation till intervjun med dåvarande teaterchef Sylwander, en man som inte aktivt förespråkar en rivning, samtidigt så beskriver han teatern med ord som liknar det rivningsförespråkarna använder. Detta visar om inget annat att debatten inte alltid går att se utifrån två sidor med starka kontraster, debatten kanske istället bör ses i fler nyanser.

Tankarna går snabbt till det som Hjertberg nämnde om debatten kring Borås teater, att det inte är svart eller vitt, utan en gråskala.

Det är ändå möjligt att ställa sidorna mot varandra, speciellt genom att använda sig av essensen. Det går att ställa upp dem såsom, de som beslutar mot de som vill ha inflytande. Argumenten är därför olika men samtidigt handlar det ofta om att bemöta varandra. En som är för rivning menar att det inte finns pengar medan en som är mot menar att man kan hitta stöd och så vidare. Essensen är det som tydliggör skillnaden, från förespråkarnas håll handlar det om att det inte är lönt, man har gjort sitt beslut och står fast vid detta. Motståndarna ser i sin essens ett sorts agg mot de styrande som man ser inte lyssnar eller bryr sig, ser man på dessa två är det lätt att förstå varför en konflikt uppstod.

Skillnaden sett till antal texter är också värt att nämna, där en slutsats som lätt dras utifrån den stora skillnaden i antal är att tidningen ställde sig mot en rivning, att en del av texterna är skrivna av tidningens egna folk stärker denna bild. Med så många fler texter som ställer sig mot är det inte konstigt att deras bild också verkar något mer nyanserad, något som bör tas i åtanke vid en bedömning av de båda sidorna. Samtidigt är det också en skillnad mot var argumenten riktas, de som inte vill ha en rivning ställer argumenten mot de som beslutar medan de som vill riva ställer argumenten mot sig själva eller mot byggnaden.

En sista detalj angående debatten är att ingenting lever i ett vakuum, i uppsatsen har det mesta ställts upp väldigt uppdelat, främst för att göra skillnader och likheterna tydliga. Men mycket av det som skrevs handlade om reaktioner på vad någon annan skrivit. Då det presenteras fragmenterat kan det till viss del göra debatten mer svåröverskådlig, vilket är synd. Samtidigt går det att med hjälp av fenomenologin kan få fram något som gäller allmänt, upplevelsens essens och kärna, utan att tappa fokus på de enskilda argumenten och hur de gestaltas genom essensen. Kanske har metoden också fördelen att man får fram en essens som egentligen ligger dold under ytan, då inte alla texter nämner bokstavligt att politikerna inte bryr sig, men då man söker efter en gemensam nämnare på både det uttalade och de outtalade så blir det tydligt.

I ljuset av den teoretiska ramen finns det också många intressanta poänger att lyfta fram. Det går att se att ett av problemen som finns kring just den gamla teatern är frågan om bevarandet, att se den som kulturellt viktig. Detta är ett beslut som folket vill ta, beslutet ska decentraliseras. Samtidigt argumenterar andra för att man bör lyssna på expertisen, det skapas helt klart en konflikt här och det blir tydligare i det Schönbeck tar upp, att de som styr lokalt har förtroendet av regeringen att ta ett bra beslut, samtidigt finns en allmän vilja vid tiden att folket ska få säga sitt, något som framgår tydligt vid en full överblick av essenserna.

Hos motståndarna till rivningen riktar sig ilskan tydligt till de lokala politikerna, oavsett vilken form kritiken tar så finns denna riktning. Hos den andra sidan lyfts ofta enigheten fram, det är inte lönt att bevara teatern, detta finns det en enighet om, de som har rätten att besluta vet också vad som bör beslutas. Denna konflikt ligger inte bara i de formella beslut som tagits av regeringen, det handlar också om den förändrade synen där man önskade sig ett ökat folkstyre, istället för representativt styre. Samtidigt pratar Schönbeck också om den förändrade synen på gamla byggnader, vilket märks i oenigheten i bedömningen av teaterns värde, kanske blir debatten kring den så stor just för det ökade intresset att bevara det gamla börjar dyka upp vid den här tiden.

Frågan handlar inte heller bara om vem som ska få besluta om ett bevarande, det handlar även om vilken typ av bevarande. I frågan om detta går det att finna olika åsikter även på samma sida, en del vill se ett teatermuseum medan andra vill rusta upp lokalerna för att användas till ett aktivitetshus. Detta ligger nära de olika typer av bevarande som Alzén tar upp, det skulle säkerligen kunna bli en konflikt även om beslutet blivit att behålla teatern, då skulle troligtvis frågan istället flyttat sig från att man ska bevara till hur man ska bevara. Hade alla blivit nöjda med en återanvändning där man gjort om stora delar av byggnaden, men haft kvar grunden, eller hade några krävt att den skulle bevaras musealt för eftervärldens beskådning? En fråga som är omöjlig att besvara, men likväl skapar den intressanta funderingar.

Det går även att se likheter och skillnader med rivningen av Borås teater som Hjertberg skriver om och rivningen av teatern i Helsingborg, båda fallen en kraftig debatt som fick utrymme i media, det handlade om teatrar som blev offer för politikernas vilja att förändra staden, samtidigt som detta blev kritiserat av befolkningen, de som ansåg att det fick räcka med alla dessa rivningar. I båda fallen stod teatrarna för något gammalt, kulturarv värda att bevara för eftervärlden. Den stora skillnaden är istället den politiska laddningen, i Borås ansåg man att teatern hade en tydligt borgerlig stämpel, något som inte gillades av de styrande Socialdemokraterna. I Helsingborgs fall framkommer det aldrig i debatten att teatern skulle vara en typisk borgerlig byggnad, det är inte heller uteslutande borgerliga personer som argumenterar för ett bevarande. Det är intressant att debatten kring Borås teater på många sätt liknade den i Helsingborg, trots att denna låg ännu längre bort i tiden från de stora rivningarna innan 70-talet. Varför det i Helsingborgs fall lämnades mindre utrymme till de politiska sidorna är svårare att finna ett direkt svar på, en trolig gissning kan vara att det fanns mer enighet bland politikerna i Helsingborgs fall även över partigränserna, det var endast några få

politiker som inte ville riva teatern. Sett till texterna så nämns inte heller partierna på samma sätt som de enskilda politikerna eller politiker som en hel gemensam grupp.

Debatten kring teatern påminner i vissa fall om det som skrivs av Elias Cornell, i flera texter ställer man sig mot mängden av rivningar under den senaste tiden, detta som Cornell kallar för rivningsraseri. Det går helt klart att finna en likhet i det ogillande som finns mot mängden rivningar, de som ses som brutala och allt för hastiga. Det är också intressant att se att Cornell tar upp just Stockholm som en stad känd för sitt ivriga rivande, samtidigt som denna stad även nämns som ett skräckexempel i en av insändarna, den som undrar om de styrande vill bygga om Helsingborg till ett betonggetto med Klarakvarteren i Stockholm som förebild. Just att lyfta fram andra städer verkar ha varit ett vanligt knep i argumentationen, både med skräckexempel och med förebilder. Däremot finns det en intressant skillnad, Cornell pratar om de så kallade experterna som de som satte de storskaliga planerna i verket, de som förverkliga politikernas vilja. I Helsingborgs fall riktades sällan kritiken mot några experter, istället gick man direkt till politikerna. Kanske var detta ett fall där de flesta så kallade experter ställde sig emot en rivning. Det som också kan sägas om just Cornells bok är att den är skriven rätt så nära i tid, kanske ligger hans upprördhet och starka språk närmare den tidens debatt än nyare böcker som kan se det ivriga rivande i ett efterhandsperspektiv.

Slutligen kan det sägas något om metoden och den teoretiska ramen. Att använda fenomenologi till en historisk studie har varit något problematiskt, men samtidigt givande. Den verkar fungera för en viss typ av historisk forskning även om den fenomenologiska metoden kräver en viss anpassning till att passa det historiska materialet. Det går tydligt att se den kärna som finns bland alla texter och att denna kärna kan säga något. Sett till de negativa sidorna så gör metoden det något svårare att skapa undersökningen, hur genomföringen och tolkningen görs är något som måste få ta tid. Den fenomenologiska metoden bör främst användas vid studier av något som ligger nära i tiden, troligtvis är det bara till fördel med en möjlighet att ta kontakt med de människor som berörs i materialet. På så sätt fås en större bekräftelse på studiens resultat. I vilket fall som helst bör man vara så öppen för annorlunda metoder och teorier som möjligt, ibland fungerar dem ibland inte. I bästa fall kanske de fungerar över förväntningarna.

Slutligen går det att återkoppla till idag då det i Helsingborg mer handlar om vad som ska byggas istället för vad som ska rivas. Det går att se många likheter, som att det handlar om att man vill få till en förbättring för staden, i alla fall debatterar man för detta, antingen genom att bevara något man ser värdefullt eller tänka på stadens ekonomi. Man ser att samma känslor finns kvar, än idag har många argumenterat för att politikerna inte lyssnar,

det är inget omöjligt antagande att essensen består än idag kring liknande fenomen, såsom fallet med Saltkristallerna. Existenserna däremot, de som är föränderliga är säkert i många fall annorlunda, vi lever inte längre lika nära de så kallade saneringar som skedde på 60- och 70-talet, vilket syns även tydligt i att kritiken ändrar riktning från rivning till nybygge. Genom att titta på den tidigare forskningen kan man också se 70-talet som en brytpunkt där kulturarv kom att bli mer diskuterad och viktigt. Kanske tar folk det mer för givet idag och riktar istället kritiken mot nybyggen, i vilket fall som helst är man osäker på stora förändringar. Dessa är frågor värda att fundera på och säkert något för en framtida, större undersökning.

En fenomenologisk metod hade också troligtvis fungerat bättre i dagens situation där man kunnat intervjua folket i staden, eller undersöka *Helsingborgs Dagblad* och allt som skrivs kring politikernas vilja att ändra stadens bebyggelse, kanske hade den kommit närmare samhällsvetenskapen som den är mer anpassad för. Att gå för långt i denna jämförelse blir problematiskt då den egentligen går in på samhällsvetenskapen, men det hade helt klart varit intressant att göra en större mer omfattande studie där man jämför tiden vid teaterns rivning med dagens diskussion kring Saltkristallerna, för att undersöka utvecklingen. Detta med eller utan fenomenologin som metod och teori.

Det som kommit fram med den här uppsatsen nu är förhoppningsvis inte bara en inblick i en gammal byggnads vara eller icke vara vid 70-talets Helsingborg. Att rivningen väckte känslor och debatt är tydligt och ganska självklart i ett efterhandsperspektiv, men det finns så mycket mer att hämta. Debatten ger även en bild i hur vi människor fungerar, att det finns en vilja i många av oss att bevara det gamla, att ta tillvara på vår historia. På en annan nivå finns också viljan att få säga sitt, att besluta när de beslutande inte gör rätt, detta som vi kan se i motståndarnas essens. Samtidigt ges också en annan bild, det är inte alltid enkelt att bara spara på det gamla, det finns andra faktorer som ekonomi och framtidsplaner som hos somliga ligger högre prioriterat, saker som skapar en bild av att bevarandet i vissa fall inte är värt besväret. Oavsett vilken sida man väljer att stå på, så är det lika viktigt att stå för sin övertygelse som att förstå den andra sidans övertygelse. Detta är kanske något som saknas idag, vid debatten kring Saltkristallerna, och andra känsloladdade förändringar i vårt land.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Helsingborgs Dagblad 1975 – 1976, Lunds Universitetsbiblioteks tidningsamling

Ingående korrespondens, AB Helsingborg Stadsteater, Helsingborgs stadsarkiv

Litteratur

Ahlberger, Christer, *Den svenska staden: vinnare & förlorare*, 1. uppl., Riksantikvarieämbetets förl., Stockholm, 2001

Alvesson, Mats & Skoldberg, Kaj, *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, 2., [uppdaterade] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2008

Alzén, Annika, *Fabriken som kulturarv: frågan om industrilandskapets bevarande i Norrköping 1950-1985*, B. Östlings bokförl. Symposion, Diss. Linköping : Univ., Stockholm, 1996

Bjurwill, Christer, *Fenomenologi*, Studentlitteratur, Lund, 1995

Bååth, Ludvig Magnus, Johannesson, Gösta, Ulfsparré, Anna Christina, Reuterswärd, Elisabeth & Johansson, Mats (red.), *Helsingborgs historia. D. 7:2, Industri, försörjning, folkrörelser 1863-1970*, Helsingborgs stad, Helsingborg, 1992

Cornell, Elias, *Rivningsraseriets rötter*, Norstedt, Stockholm, 1984

Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.), *Handbok i kvalitativ analys*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2009

Hedenborg, Susanna & Kvarnström, Lars (red.), *Det svenska samhället 1720-2006: böndernas och arbetarnas tid*, 3., rev. och uppdaterad] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009

Hjertberg, Lars, *Att vara eller inte vara-: dramat bakom rivningen av Borås gamla teater*, Univ., Avd. för Kulturvård, Institutionen för miljövetenskap och kulturvård, Göteborg, 2001

Lagerås, Lars, *Rivningar i Solna*, L. Lagerås, Stockholm, 2006

Montelius, Tomas & Necke, Christian, *"Sicket ett hus di har byggt --- bara till spektakel!": [ett teaterreportage genom nittio Helsingborgsår]*, [Helsingborgs dagbl.], [Helsingborg], 1977

Möller, Tommy, *Svensk politisk historia: strid och samverkan under tvåhundra år*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2007

Ranby, Henrik & Ulfsparré, Anna Christina, *Helsingborgs historia. D. 7:3, Stadsbild, stadsplanering och arkitektur : Helsingborgs bebyggelseutveckling 1863-1971*, [Kulturförvaltningen], Helsingborg, 2005

Schönbeck, Boris, *Stad i förvandling: uppbyggnadsepoker och rivningar i svenska städer från industrialismens början till idag*, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm, 1994

Wiklund, Martin, *I det modernas landskap: historisk orientering och kritiska berättelser om det moderna Sverige mellan 1960 och 1990*, Östlings bokförlag Symposion, Diss. Lund : Lunds universitet, 2006, Eslöv, 2006